

ÖZELLEŞTİRME VE İŐŐİ SINIFI

Yüksel AKKAYA*

AKP, ANAP'tan devraldığı liberal miras ile "babalar" gibi önüne gelen her şeyi satacağını pervasız Maliye Bakanı'nın ağzından sermaye adına dile getirirken, ne yazık ki işçi sınıfı adına aynı "pervasızlıkta" bir cevap çıkmamıştır. Zira, Türkiye'de sendikalar özelleştirmenin arkasındaki felsefeyi tam algılayamamış, bu nedenle gereğince bir mücadele vermemiştir. Bu nedenle, sendikal politikalar ve işçi sınıfı adına bu "vahim" durumu soğuk kanlı olarak değerlendirmekte yarar var.

İşçi sınıfı ve sendikalar açısından bakıldığında özelleştirmenin ilk çağrıştırdığı şey işsizlik, düşük ücret ve sendikasızlaştırmadır. Bunlar işçi sınıfının doğrudan hissettikleridir. Bir de özelleştirmenin kimliksizleştirme, karaktersizleştirme ve benzeri dolaylı etkileri vardır ki bunlar sınıf bilinci açısından çok daha büyük önem taşır. Özelleştirmenin doğrudan ve dolaylı olarak işçi sınıfında yarattığı tahribat korku, umutsuzluk ve sınıf bilincini köreltmektir. Bu nedenle, özelleştirme, basit bir kamu malını, işletmesini özelleştirme olarak değerlendirilmemelidir.

Özelleştirme olgusunu daha çarpıcı kılan bir diğer özellik ise, özelleştirme sonucu çalışanların ortalama olarak dörtte birinin işsiz kalmasına rağmen, bu süreçte, işletmecilerde çalışan sayısının 640 binden 390 bine düşmesidir. 250 binlik düşüşte özelleştirmenin doğrudan katkısı sadece 15.000 civarındadır. Bu veriler, özelleştirmenin istihdam üzerindeki en önemli etkisinin dolaylı olduğunu göstermektedir. Özelleştirilecek kurumlarda istihdam alanlarını daraltılmasına yönelik uygulamalar emeklilik, erken emeklilik, yeni işçi almama şeklinde varlık bulurken, bu nedenle yapılan "istihdam tasarrufu" 250 bine ulaşmıştır. Yani özelleştirmenin istihdam üzerinde işsizlik şeklinde ortaya çıkan dolaylı etkisi doğrudan etkisinden çok daha büyüktür. Böyle olduğu için de özelleştirmenin işsizlik üzerindeki doğrudan etkisinden çok dolaylı etkisine bakmak daha doğru ve anlamlı olacaktır. Bugün itibari ile bakıldığında ise, toplam 39 KİT'in 15'inin, KİT'lerin 77 işletmesinin 67'sinin özelleştirme kapsamına alındığı görülmektedir. Bu işletmelerde istihdam edilenlerin yaklaşık yarısına denk gelen 175 bin çalışan ise özelleştirme kapsamındadır. Kuşkusuz, bu durum özelleştirmenin istihdam üzerinde, ilk

* Doç. Dr., Mersin Üniversitesi, İİBF, İktisat Bölümü öğretim üyesi

dalgada yarattığı dolaylı yoldan olan etkinin, artık ikinci dalga ile birlikte doğrudan etkiye dönüştüğünü gösterir. Böylece, uzaklardaki kara ölüm veba kendisini bu kez daha yakından hissettirir. Hissedilen sadece ölümün kendisi değildir. Bu duygu ile birlikte çözülen değerlerdir de. Şimdi bunlara bakmak gerekiyor.

Özelleştirme basit bir işsizleştirme değildir. Özelleştirmenin temel felsefesi asıl amacı işsizlik korkusu aracılığı ile işçi sınıfını belleksizleştirmedir, kendisine olan güvenini kırmadır, geleceğe yönelik umudunu kırmadır, işçiyi kimliksizleştirme, karaktersizleştirme ve kendisine yabancılaştırmadır, bütün bunların toplamı olarak sınıf bilincinden uzak tutmaktır. Özelleştirme asıl tahribatını burada gösterir. Ne KİT'lerin sermaye cephesine bir yağma hakkı olarak devredilmesi, ne tek başına işsizleşme, özelleştirmenin işçi sınıfı üzerinde yarattığı bu tahribattan daha önemlidir.

İşçi sınıfını sınıf yapan ve sınıf bilinci edinmesinde etkili olan en önemli araç mücadeledir, eylemdir. Özelleştirme politikasının da temel amacı, felsefesi işçi sınıfını bu mücadele ve eylem yeteneğinden yoksun bırakmaktır. Bir veba olarak işsizlikle tanışan işçiler, korsakof-işçiye dönüştüğünde belleksizleşir, sermayenin iktidarını rahatlatır, pekiştirir. Kapitalist sistemin kendisini özüne uygun olarak yeniden restore edebilmesi için işçi sınıfını kütleli olarak teslim alması, bunun için de belleksizleştirme ve kendisine olan güvenini kırması gerekir. Özelleştirme bunun en büyük yöntem ve araçlarından biridir. Özelleştirme ile birlikte, büyük bir korkuya kapılan işçi kütlesi, önce belleksizleşir, bildiği her şeyi unuttur, sonra soyutlama yeteneğini yitirip, günlük düşünmeye başlar. Kuşkusuz, bütün bunlar da bir sınıf olarak hareket edebilme yeteneğini köreltir. İşçi kütlesi, birer korsakof-işçi toplamından oluştuğu için, bellek bozukluğu ve soyutlama yeteneğini kaybetmesine bağlı olarak, düşünme yeteneğinden yoksun olarak dikkatini de kaybeder, istemeyi, soru sormayı unuttur, adeta iradesiz bir canlı varlığa dönüşür. Özelleştirmenin yarattığı korsakof-işçi, bozulmanın, çürümenin, kimliksizleşmenin, karaktersizleşmenin, yabancılaşmanın bir örneğini oluşturur. KİT'lerde, sendikalaşmadan çalışmayan, çalışma koşullarının kötüleşmesine izin vermeyen, asgari ücretin birkaç katı ücret verilmemesine rıza göstermeyen bu korsakof-işçiler, birden asgari ücrete, uzun süreli çalışmalar, düşük ücrete, kötü çalışma koşullarına rıza gösterirler. Özelleştirilen işletmede kendisinin değil de arkadaşının işten çıkarılmasına dua ederler. İşsiz kalmamak için işçi arkadaşları aleyhinde muhbirlik yapmayı, onlarla dayanışma yerine, rekabet etmeyi bir "erdem" bilirler. Böylece, korsakof-işçi sınırlarını zorlayarak, bir üst rütbeye, panoptik-işçiye terfi ederler. Bu kez, sadece diğer işçilere değil, kendisine de ihanet ederler. Zira, birer panoptik-işçi olarak işveren çok işveren olmuşlardır ya da daha yaygın bildik bir deyimle, kraldan çok kralcı olmuşlardır. Özelleştirme ile birlikte korsakof-işçilikten panoptik-işçiliğe terfi eden bu işçiler artık kapitalist sistemin istediği işçi tipini oluştururlar. Bu işçi tipinin ne denetlenmeye, ne de yönetilmeye ihtiyacı vardır. İşverenin beklediği her şeyi, içselleştirmiş bir işçi olarak en iyi bir şekilde yerine getirmeye çalışır. Bu işçi ne mesai saatlerini aksatmaya çalışır, ne işten kaytarmaya çalışır, ne verimsiz çalışmak için çaba gösterir; tersine bütün bunları en iyi yapmak için

çaba gösterir. Tek amacı sahip olduğu işi korumak, yaşamını sürdürecektir bir gelirden yoksun kalmamaktır. Böylece, artık nüfuz olan gereksiz işsizler arasına girmekten kurtulur. Onur ve özgürlük gibi kavramlar bu panoptik-işçi için anlamsızdır. Panoptik-işçi, artık bir insan olmaktan çok bir canlı varlıktır, üretimin bir öznesi değil, nesnesidir. Panoptik-işçi, bırakalım kendisi için sınıf bilincine sahip olmayı, kendinde sınıf için bir bilincin gerektirdiği asgari özelliklere bile sahip değildir.

Özelleştirme hareketinin ilk amacı, her zaman olmasa bile genellikle, korsakof-işçi yaratmaktır, ikinci amacı korsakof-işçiyi hızla panoptik-işçiye dönüştürmektir. Panoptik-işçi ise sadece fiziki varlığını sürdürmesine yardımcı olacak her şeye rıza gösterir. Bu nedenle, yüksek ücret, daha iyi çalışma koşulları, daha az çalışma, örgütlenme, dayanışma gibi şeyleri aklının ucundan bile geçirmez. Sahip olduğu mevcut işi koruyabilmek için bütün bunlardan feragat eder. Özelleştirmenin temel amacı da böyle bir işçi yaratmaktır.

Özelleştirmenin felsefesine uygun olarak "duruşunu" belirleyen panoptik-işçi için en büyük "erdem", istememektir! Ne daha yüksek ücreti, ne sendikalaşma hakkını, ne iyi koşullarda emekli olmayı istemek panoptik-işçiye uygun düşer. Panoptik işçi için önemli olan her koşulda işsiz kalmamaktır, yani kara ölüm vebaya, işsizliğe yakalanmamaktır. Bu durum, sınıf bilincinin yok edilmişinden, sendikaların işçi sınıfının birer kalesi olduğunu, sosyal güvenliğin geleceğe umut ve güvenle bakış olduğunu "inkardan" başka bir şey değildir. Kısacası bir yozlaşma, çürüme ve bozulma kadar sınıf mücadelesinin dışına "gönüllü" düşme isteğidir. Özelleştirmenin asıl tahribatı buradadır, başka yerde değil!

Özelleştirme sendika üyelerini ve üye olma potansiyeli taşıyan çalışanları doğrudan ilgilendirmesine rağmen ne yazık ki son zamana kadar sendikal politikaların önemli konularından birini oluşturamamıştır. Oysa, özelleştirme tüm ülkeler açısından benzer özellikler gösterse de Türkiye için sendikacılık açısından ayrı bir önemi bulunmaktadır. Özelleştirme tartışmalarının başladığı 1980'li yıllarda kamu kesiminin toplam istihdam içindeki payı yüzde 35 civarında olmasına rağmen sendikalı işçilerin yaklaşık yüzde 70'i kamu kesiminde bulunmaktaydı. Özel kesimde 1980'li yıllarda sendikalaşma oranı ortalama yüzde 25 civarında iken, kamu kesiminde bu oran yüzde 90 civarındaydı. Özelleştirmenin gerçekleştirildiği her yerde ise sendikalı işçi sayısı ve oranı hızlı düşüşler göstermiştir. Bu gerçeklere rağmen Türkiye'de sendikaların özelleştirmeye karşı etkili bir politika geliştirdiğini, anlamlı ve sonuç alıcı bir mücadele sürdürdüğünü söylemek ise ne yazık ki mümkün değildir. Üstelik, Hak-İş, Öz Çelik-İş, Öz Gıda-İş gibi bazı konfederasyonlar ve sendikalar özelleştirmeye karşı çıkmak yerine, özelleştirme sürecinin bir aktörü, tarafı olarak sendikal felsefe ile çelişen tutumlar sergilemiş, Et Balık Kurumu ve Karabük Demir Çelik İşletmelerine "talip" olmuşlardır. Büyük ölçüde kamu kesiminde örgütlü olan Türk-İş ve Türk-İş'e bağlı sendikalar ise özelleştirmeye karşı çıkmak yerine, çağın ve küreselleşmenin kaçınılmaz bir sonucu ve gereği olarak özelleştirmeye uzun süre "sıcak" bile bakmışlardır. Örneğin Türk-İş'e bağlı sendikaların yöneticileri arasında 1998 yılında yapılan bir ankete katılanların yüzde 2.27'si kamu işletmelerinin özelleştirilmesine koşulsuz taraf olurken, hiçbir kamu işletmesinin özelleştirilmesini istemeyenlerin oranı sadece yüzde

63.87 olmuştur. Sendikaların merkez yöneticileri ve şube yöneticileri açısından özelleştirmeye karşı takınılan tutuma bakıldığında merkez yöneticilerinin yüzde 77'si özelleştirmeye tamamen karşı olurken, şube yöneticilerinde bu oran yüzde 55'e düşmektedir. Bu veriler Türk-İş ve bağlı sendikalarda özelleştirmenin istihdama, sendikalara olumsuz yansımalarının tam anlaşılmadığını da söylemek zor görünmektedir. Çünkü, bu sendika yöneticileri kamu işletmelerine sahip çıkmak, onların daha verimli işletilmesini talep etmek yerine neo-liberal politikaların bir tarafı olarak "verimsiz" çalışan kamu işletmeleri ile stratejik önemi olmayan işletmelerin özelleştirilmesini istemektedir. Kuşkusuz sendikacılık ile yakından uzaktan bir ilişkisi bulunmamaktadır.

SEKA, Seydişehir ve Tüpraş örnekleri üzerinden bakıldığında özelleştirme karşıtı mücadelenin umut vermeyecek bir düzeyde sürmenin ötesinde, bu mücadelenin işyerleri ile sınırlı faydacı ve bencil bir hatta sürmesini bir tehlike olarak görmek gerekiyor. Bu nedenle teke tek bu işyerlerinde verilen "radikal" mücadeleyi abartmadan, eksiğini, zaafını görüp, özelleştirme karşıtı mücadeleyi başka bir hatta evirmek gerekmektedir. Özelleştirme basit bir iktisadi olgu olarak değil de, ideolojik olarak toplumu, bir politika olarak insanı, sınıf mücadelesinde bir araç olarak işçiyi teslim almak isteyen bir büyük yıkım hareketi olarak değerlendirilmedikçe verilecek mücadelede yetersiz kalacak ve tek tek işyerlerinin dışına taşınarak tam da sermaye cephesinin istediği bir düzeyde sürecektir. Böyle olduğu için de, bu haliyle sürdürülen özelleştirme karşıtı mücadele umut veren bir mücadele değildir. Mutlaka, sınıf eksenli, özelleştirilen ve özelleştirilmeyen tüm işletmeleri kapsayan bir mücadeleye dönüştürülmelidir. Özelleştirilen işletmelerdeki işçilere anlatılması gereken de işsizliğin ötesinde toplumun yaşayacağı büyük yıkım olmalıdır. İktisadi bir olgunun ötesinde toplumsal ve sınıfsal bir sorun olan özelleştirmeye karşı mücadele üç örnekte gösterilenin dışına çıkmadıkça hiçbir anlam taşımayacağı gibi başarı şansı da SEKA'daki kadar olacaktır! Bu nedenle özelleştirme karşıtı mücadelede bu "basit ve ilkel" eylemleri yücelten, öven değil, tersine bunu aşan sınıfsal temelli bir mücadele için çaba sarf etmek gerekmektedir. Bunun için de "SEKA'da, Seydişehir'de işçinin yanındaydık" söylemini hızla terk edip, bu işçileri geçici olarak karşıya alma yürekliliğini göstererek, onlara işyeri ile sınırlı bir mücadeleyi değil, özelleştirmeye karşı genel bir mücadeleyi önermek ve buna davet etmeyi düşünmek gerekir. Bunu yapmak için de ilkin onların bu faydacı ve bencil mücadelesini eleştirerek, onları daha ileri bir mücadeleye davet etmek gerekir. Şimdi, özelleştirme karşıtı bir mücadelede durduğumuz yol ayrımı budur. SEKA'dan ders çıkarıp, Seydişehir'de bir ileri adım atıp, Tüpraş ve Tekel gibi çok haklı bir mücadelenin sürdürüleceği alanda özelleştirme karşıtı mücadeleyi önce işçi sınıfına sonra topluma "içselleştirmek" gerekiyor. Zira, özelleştirme adı altında yapılan basit bir iktisadi olay olmayıp, toplumsal ve sınıfsal sonuçları ağır olan, toplumu ve sınıfı teslim alıp, kimliksizleştirmek isteyen bir "operasyon"dur. Buna karşı çıkmak için sınıfsal temelde bütüncül bakıp, mücadeleyi ve eylemi bu hatta örgütmek gerekir. Mevcut hali ile özelleştirme karşıtı mücadele ilkel ve çok geri bir düzeyde sürmektedir, bu hali ile de umut verici değildir.